

Gaat voort en bemoei u

We leven in onze eigen roerige jaren twintig. Oorlog op het continent, verschuivingen op het geopolitieke wereldtoneel en verval van de consensuscultuur. De parallellen zijn allerm minst prettig. Het is makkelijk om je, omringd door al die veranderingen machteloos te voelen. Maar valt verstarring wel te verantwoorden? Berust er niet juist een grote verantwoordelijkheid op de sociaaldemocratie en iedereen die haar koestert? Ligt er geen cruciale rol weggelegd voor links om op te komen voor gemeenschapszin en solidariteit?

Om in de huidige wereld iets zinvols te betekenen, is het aan de sociaaldemocratie om zich te vernieuwen. En met de oprichting van een nieuwe linkse partij aanstaande zomer liggen de kansen voor het oprapen, maar die moeten dan wel gegrepen worden. Want als we doorgaan op de huidige weg, zonder te investeren in maatschappelijke inbedding, is ook de nieuwe partij gedoemd om te falen. De politieke partij moet weer een middel tot een doel worden. Ze moet voor een grotere maatschappelijke beweging staan. Maar hoe begin je die?

Het is het voorjaar van 1942. In Sint-Michielsgestel, een klein dorpje onder de rook van 's-Hertogenbosch, worden een honderdtal invloedrijke Nederlanders gevangengezet in een voormalig schoolgebouw genaamd Beekvliet. Het is een deftig neogotisch gebouw met grote ramen, galerijen en ornamenten. Dat blijkt ook effect te hebben op de gijzelaars, want ondanks de omstandigheden blijven ze zich deftig gedragen. Er ontstaat een bruisend aanbod aan onderlinge praatgroepen, er worden colleges gegeven over tal van onderwerpen, er zijn concerten en zelfs filmavonden.

De bezetter voert evident een uiterst licht regime uit in Sint-Michielsgestel. Zelfs familiebezoek is mogelijk. De uitkomst hiervan is dat een groep intellectuele heren opeens zeeën van tijd heeft. Zonder verplichtingen in het huishouden, al waren die voor deze mannen uit die tijd allesbehalve tijdrovend, zijn ze vrij om met elkaar te filosoferen over wat Nederland te doen staat wanneer de oorlog voorbij is. Het moet als een complete breuk met het dagelijkse routineuze bestaan hebben gevoeld. Alsof de geschiedenis even stilstond.

Binnen dit gezelschap ontstond een kleiner genootschap genaamd de Heeren Zeventien. Het zijn de nota's die deze heren, waaronder Drees en Banning, produceerden die in 1945 zullen leiden tot de oprichting van de Nederlandse Volks-Beweging en later, in 1946 tot de Partij van de Arbeid.

En nu, tachtig jaar later, zal er opnieuw een brede progressieve volkspartij worden opgericht. Opnieuw tot stand gekomen door middel van een fusie, bedacht door een select genootschap van sociaaldemocraten, tijdens een breuk met de geschiedenis. Deze keer niet door een oorlog, maar door een pandemie.

Toch is die sociaaldemocratische vernieuwing geen gegarandeerd succes. Ook de PvdA leed een groot electoraal verlies vlak na oprichting. En ook na de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen werd duidelijk dat het moeilijk is om kiezers aan je te binden tijdens grote veranderingen binnen de partij. Als er onvoldoende geïnvesteerd wordt in de onderliggende sociaaldemocratische beweging – en als bovenal de partij als doel wordt gezien in plaats van middel – is de nieuwe partij gedoemd om te falen. Quo vadis PvdA?

Desondanks brengt de aanstaande fusie ook nieuwe kansen. Een nieuwe naam, nieuwe partijstructuren en bovenal een podium voor een nieuwe generatie politici. Eindelijk wordt de boel eens flink opgeschud. Het is alleen ten eerste de vraag hoe die verandering vertaald kan worden in een groot aantal zetels in het parlement. Laat staan in een brede volksbeweging. Want een beweging is meer dan een politieke partij, hoe meeslepend een partijbijeenkomst ook kan zijn.

De sfeer van een partijcongres is moeilijk te vergelijken met een ander evenement. Men komt al snel uit bij een grote sportwedstrijd of misschien bij een religieuze dienst. Maar er zijn weinig gebeurtenissen waar je als bezoeker – of beter gezegd deelnemer – zo in op kan gaan. Het voelt alsof er iets betekenisvol wordt neergezet, alsof de fundering trilt. De stichtelijkheid druipt er bijna vanaf. Het is niet gek dat dit gevoel tot enige overmoed kan leiden. Zelfs de meest esoterische handelingen, zoals het vaststellen van een agenda of het bijwonen van een deelsessie, voelen alsof er daadwerkelijk iets in gang wordt gezet.

Eenmaal buiten – terug in de waan van de dag – is de illusie al snel weer gebroken. Waar de ordentelijkheid in het congrescentrum nog betekenisvol voelde, voelt deze een dag later vaak alweer banaal. Het is een banaliteit die in de weg kan staan van daadwerkelijke vooruitgang. Een slang die in zijn eigen staart bijt.

Een congres – in feite een pars pro toto voor de partijpolitiek an sich – is een krachtig ritueel. In dat opzicht is het ook een potentieel nuttig instrument, maar allesbehalve zinvol als het bij een toneelstuk blijft. Een politieke partij loopt het risico om een echokamer te worden. Dat is ook terug te zien in de hiërarchie die ontstaat: met ‘prominenten’ en ‘gardes’. Terwijl een politieke partij juist mensen moet weten te mobiliseren om *buiten* de partij aan de slag te gaan: met het gedachtegoed onder de arm de hort op. Er moeten immers linkse kerken gebouwd worden, geen linkse crypten.

Het opgaan in de massa van een partij kan een gevoel van gemeenschap bieden, maar leidt niet automatisch tot vooruitgang. Vooruitgang vraagt geduld en cumulatieve inzet. Iets wat niet vanzelfsprekend is in een politieke cultuur waar de waan van de dag, peilingen en poppetjes centraal staan. Een cultuur waar de politieke partijen zelf ook medeverantwoordelijk voor zijn.

Het is niet voor niets dat de filosofe Simone Weil ooit in een essay pleitte om politieke partijen simpelweg af te schaffen. Ze stelde dat politieke partijen totalitaire machines zijn die conformisme afdwingen en enkel bezig zijn met ongeremde electorale

groei. Ze concludeert: *‘Het doel van een politieke partij is iets vaags en onwerkelijks. Als het werkelijk zou zijn, zou het een grote inspanning van aandacht vergen, want de geest omvat het concept van het algemeen belang niet gemakkelijk. Omgekeerd is het bestaan van de partij iets concreets en voor de hand liggends; het wordt waargenomen zonder enige inspanning. Daarom wordt de partij onvermijdelijk in feite haar eigen doel.’*

Zijn we dan verdoemd tot uitzichtloze partijpolitiek? Absoluut niet. De politiek is namelijk gelukkig meer dan politieke partijen alleen. Iets wat de heren van Sint-Michielsgestel maar al te goed begrepen. Het is geen toeval dat ook zij al op zoek waren naar het begin van een volksbeweging. Ook nu is die progressieve beweging aanstaande. Zoals alle bewegingen altijd aanstaande zijn.

Want een beweging kan bij eenieder beginnen. Zo schrijft filosofe Hannah Arendt: *‘Het wonder dat de wereld [...] redt van wat anders zijn normale, ‘natuurlijke’ ondergang zou zijn, is in laatste instantie het feit van de nataliteit [...]. Het is, met andere woorden, het geboren worden van nieuwe mensen en het maken van een nieuw begin, de handeling waartoe zij uit kracht van geboorte in staat zijn.’* Het is deze nataliteit – de altijd aanwezige mogelijkheid om een begin te kunnen maken – die ons als mens in staat stelt totalitaire systemen te overstijgen. Het is wat ons hoop biedt op een betere wereld. Het is de kern van een progressieve politiek.

Het probleem is echter dat we er te weinig mee oefenen. Want zoals Daan Roovers, destijds als denker der Nederlanden, zei: *‘politiek kan je niet uitbesteden [aan politici]’*. Het is cruciaal om in te zien dat politiek vele verschijningsvormen heeft. Dusdanig veel dat iedereen elke dag wel een beetje politicus is, soms zonder het zelf door te hebben.

Denk bijvoorbeeld door weerstand te bieden tegen een reorganisatie op je werk, door te spijbelen voor het klimaat, door een tentje op te zetten op het terrein van je universiteit, door te helpen met het besturen van je sportvereniging, door deel te nemen aan de wijkraad, te helpen bij de voedselbank, door het gesprek aan te gaan met de thuisloze persoon op straat, door je als ouders in te zetten tegen de mobiel in de klas of door de straat op te gaan tegen femicide.

We zien de politiek vaak als Den Haag, maar wat de Tweede en Eerste Kamer vooral doen, is het gieten van maatschappelijke verandering in wetten en regelgeving. Verandering begint niet met politieke partijen in het parlement; ze institutionaliseren enkel veranderingen. Het is deze combinatie van een levendige politieke partij die sterk ingebed is in maatschappelijke verandering, die vooruitgang mogelijk maakt. Daarmee is de partij weer een middel tot een doel, in plaats van andersom.

Een beweging ontstaat pas als je maatschappijbreed iets weet te vangen waarmee je mensen mobiliseert. Het is iets wat in de jaren zestig en zeventig mogelijk bleek. Gezamenlijke strijd tegen milieuvervuiling, onderdrukking, kernwapens, economische uitbuiting en voor queer- en vrouwenemancipatie gingen hand in hand. In

die tijd organiseerde het kabinet-Den Uyl nota bene zelf een demonstratie tegen het bewind van Franco.

Weten in te spelen op wat leeft in de maatschappij is helaas een vaardigheid die voortdurend tijd, aandacht en investeringen vraagt. De jaren negentig en begin tweeduizend lieten duidelijk zien dat wanneer dit wordt verzaakt, de politieke ruimte voor oppertunisten voor het oprapen ligt.

De beweging verliest momentum, de partij manifesteert zich onvoldoende in de wijk, en er ontstaat een establishment dat zich vooral bezighoudt met preken voor eigen parochie. Er ontstaat ruimte voor een politieke charlatan om mensen te mobiliseren op basis van xenofobie. Toen de sociaaldemocraten niet meer de dienst uitmaakten, was er geen grote volksbeweging meer om op terug te vallen. Een belangrijke les uit de tijd van Den Uyl lijkt te zijn vergeten: een politieke partij zet geen beweging in gang, het is die beweging die de politieke partij mogelijk maakt.

In dat opzicht had Timmermans gelijk dat onze bron van hoop berust op een sociale meerderheid: een groep mensen die zich inzet voor elkaar, zich uitspreekt tegen onrecht en niet bang is om de schouders eronder te zetten om er wat aan te doen. Wat uit de verkiezingsuitslag echter duidelijk werd, is dat die groep nog niet zo makkelijk aanspreekbaar is. Het is niet de eerste keer dat de sociaaldemocratische voorman zich vergist in een mobilisatie van de massa.

Aan een potentiële meerderheid heb je niet zo veel: die moet eerst verzilverd worden. En dat vraagt een tijdsinvestering, waarbij een gelikte campagne niet afdoende is. Het vraagt politiek handwerk op de stoep, aan de voordeur en in de maatschappij als geheel. De potentiële kracht van die sociale meerderheid dient niet onderschat te worden. Nederland kent een lange traditie van vrijwilligerswerk en belangenbehartiging. Zelfs de *raison d'être* van de sociaaldemocratie – de sociale kwestie – begon met kleinschalige lokale initiatieven van weldadigheid en armoedebestrijding.

Het is hoog tijd om met diezelfde overtuiging weer aan de slag te gaan. Want de verandering moet uit de maatschappij zelf komen, vanuit het mandaat van het volk: 'groter denken, kleiner doen' om met de woorden van Herman Tjeenk Willink te spreken. Men oogst wat men zaait en wij sociaaldemocraten hebben te weinig geïnvesteerd in de beweging die ons gedachtegoed mogelijk maakt.

Dat betekent organiseren, mobiliseren en beginnen. Niet wachten op Den Haag, maar in de lokale gemeenschap aan de slag. Of dat nu gaat over losliggende stoeptegels in de straat, eenzaamheid onder ouderen, tochtige woningen of internationale solidariteit met onderdrukte groepen. Als links weer wat te zeggen wil hebben, vraagt dat een structurele gezamenlijke inzet voor radicale medemenselijkheid, op elk niveau en op elke plek. Om daaraan te beginnen hebben we enkel elkaar, onze overtuigingen en een vergaderzaaltje nodig. Wat tachtig jaar geleden kon, kan nu weer.

De nieuwe politieke partij vormt bij uitstek een ontmoetingsplek om plannen en praktijkervaring uit te wisselen. We hebben een platform nodig om idealisme in beweging om te zetten, om ervaringen van toen over te dragen aan de sociaaldemocratische generatie van de toekomst. Er is geen betere politieke leerschool dan je bemoeien met de maatschappij zelf. Als we dat weten om te zetten in een brede volksbeweging van solidariteit, krijgen we ook weer een politiek in Den Haag die dat de wetboeken in schrijft. Dus geen tijd om te zitten duimendraaien. Laat honderd actiecomités, verenigingen, stichtingen en groepsapps bloeien.

We kunnen morgen al beginnen.

Bibliografie

Citaat van Hannah Arendt uit *De menselijke conditie*, p. 229, uitgegeven door Boom Amsterdam in 2009.

Citaat (eigen vertaling) van Simone Weil uit *On the Abolition of All Political Parties*, geraadpleegd van <https://theanarchistlibrary.org/library/simone-weil-on-the-abolition-of-all-political-parties>

Citaat van Daan Roovers uit *Wij zijn de politiek: het denken van Daan Roovers*, p. 105, uitgegeven door Ambo|Anthos.